

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה...
(בראשית כח, כב)

אבן ציון

ספר זכרון

לעילוי נשמת אחד מן החבורה

הבה"ח שייף עייל ושייף נפיק

בן ציון הכהן כהנא

זכרוננו לברכה

אוצר בלום של כתבי-יד מגדולי הראשונים והאחרונים

ורבותינו ראשי הישיבות זצוק"ל

הרואים אור בראשית

מאמרי הערכה, הספדים

ועלים מרשימות המנוח ז"ל

נערך על-ידי

בני החבורה בישיבת "כנסת ישראל" — חברון

עיה"ק ירושלים תובב"א

שנת לע"נ ה'כ"ב בן-ציון כהנא ז"ל ולזכרו לפ"ק

תשובות ופסקים

לחכמי אשכנז וצרפת

מבוא

- א. דין קבלנות
- ב. דין קיבולת
- ג. אמירה לגוי שבות
- ד. אהל עראי בשבת
- ה. דין סחיטה
- ו. על שקדים כתושים
- ז. טחינה בריחיים של כומרים
- ח. נר של אבטלה אם מותר
- ט. תקון מנעלים ביום טוב
- י. פז"ר קש"ב
- יא. ניצוד ביום טוב
- יב. קיבול תענית
- יג. יחיד שקיבל עליו תענית
- יד. תשובת רבנו שמשון אם מותר לאכול בשר
- טו. נחמינו
- טז. מנהג להתענות ערב ראש השנה
- יז. סעודה המפסקת בערב תשעה באב
- יח. אשר נהגו לעשות ב' ימים יום הכיפורים

מבוא

כתב היד שלפנינו כולל במקורו של"ז סימנים — תשובות ופסקים, מרבתינו הגאונים בעלי התוס' וגדולי הראשונים. והוא שיך לסוג החיבורים הנקראים בפי חכמי אשכנז וצרפת בשם "ליקוטין" — "אסופות".

מקור כתיב"י בספרית בודליאוקספורד, מס' 692 [אוסף אופנהיים 317], צילום ממנו במלצכ"י י-ם מס' 17285.

מתוך שלש מאות ושבעה סמנים אשר אסף המלקט, הדפסו רק מאה שמונים ושלשה פסקים, בספר "תשובות ופסקים — מאת חכמי אשכנז וצרפת" בהוצאת "מקצי-נרדמים", (ירושלים תשמ"ג). את יתר התשובות לא מצא לנחוץ המו"ל להדפיס, משום שלדעתו מופיעים הם כבר בספרי הראשונים עצמם, בשינויי סגנון קלים בלבד.

יום שמחה הוא לי, על כי זיכני הבורא להסיר את הלוט מעל דברי רבותינו הגאונים, ובעלי התוספות. אשר תורתם כגחלי אש, וכל דבריהם כפנינים.

מפאת קוצר המקום בחרתי להדפיס רק כשבעה עשר סימנים, אשר כולם עוסקים בעניני שבת ומועד. ולמרות כי עיקרם של חלק מהדברים המובאים ב"ליקוט", מופיעים כבר בספרי הראשונים עצמם כאן באו הדברים בהרחבה רבה. ומי יוכל לעמוד ולשער ערך כל מילה ומילה בדברי רבותינו הראשונים, אשר מדיוקים על קוצו של יו"ד בלשונם נבנו תילי תילים של הלכות וביאורים.

היות והמו"ל הנ"ל, הקדים בראש החיבור מבוא מפורט על תוכן כתיב"י ותיאורו, לא ראיתי צורך לחזור על הדברים, והרוצה לעיין ימצא שם בהרחבה.

כאן המקום להכיר טובה להרב משה הרשלה שליט"א, אשר מסר לידי את תצלומי כתב היד.

ובצאתי אשא תפילה, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ויתקבלו הדברים בברכה ע"י רבנן ותלמידיהון.

יואל סורוצקין

[א] ¹ דין קבלנות

נשאל ר"ת², בקבלנים גריים שקיבלו בית אחד של ישראל לבנות קודם השבת או קודם המועד, אם יכול ישראל בעליו להניח(ה) [ם] לעשות (בה) [בן] מלאכה.

והשיב דמותו לישראל להניח לעשות קבלנות שלו בשבתות וימים טובים, וראה לדבר מהא דאמרינן בפ"ק דשבת³ נותנין עורות לעבדן וכלים לכובס ושרו ליה ב"ה עד השמש. וכי תימא ה"מ משום דמיתעבדי בצינעה, ונוכל להחיר הנעשין בצינעה כגון למסור יריעות שלנו לארוג בבית הגר, אבל בבית דבפרהסיא איכא למימר דנראה כשלוחו של בעלים, וכמאן דאמרי עשה מלאכה בשלנו. הא לאו מילתא היא, דריחיים שלנו שרי ב"ה, דלית להן שביתת כלים בפ"ק דשבת⁴ דבפרהסיא איכא הישרא' נותן את החיטין לטחון היום שהרי כל השבח של ישראל, כ"ש קבלנים דאיכא למימר קבלנותיה קעביד ובדידיה קטרח. ואיכא למידחי דוקא בריחיים של מים דילמא מאתמול נתנו בהן החיטין. אבל בית בקבלנות שנעשית המלאכה בשבת אסור, דניראית כשלוחו.

ועוד מייתי ר"ת ראייה מדקתני במתני' (רפ"ק) [ספ"ק] דע"ז⁵ לא (ישכור) [ישכיר]

אדם מרחצו אבל שדהו שרי, דאמרינן אריסותיה עביד (הגיה: אלמא אע"ג דאריס מפורסם בשדה טובא והשדה נקראת על שמו שרי ליה דאמרינן אריסותיה עביד) כ"ש קבלנות דבית דשכיח טפי דאמרינן קבלנותיה עביד. ועוד דממלאכה אריסותיה מיתהני אבל מקבלנות לא מיתהני, דלא שייכא גביה. ולכל הפחות משווה להו בפרק מי שהפך⁶ לקבלנים ואריסים דקתני התם אבל הקבלנים והאריסים הרי זו יעשו. ואפילו תימא דפליג ר' שמעון בן אלעזר דלא אמ' קבלנותיה עביד כדלית ליה גבי אריס, הילכתא כרשב"ג דסתם לן תנא כוותיה במתני' דע"ז. וכולא שמעתא דמי שהפך דאסרא קבלנות, היינו דוקא באבל⁷ דהוי כמוסר מלאכה לעשותה ובוזה [ה]ענין החמירו באבל, אבל גבי קבלנות דאמרינן אדעתא דנפשיה קא עביד, כדאמרינן⁸ גבי נכרי שבא לכבות אין אומרים כבה. ולפי הירושלמי⁹ נראה איסור גמור בקבלנו בשבת כמו שוכר, והכי איתא התם תניא אומנן גריים שעשו עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר, א"ר שמעון בן אלעזר בד"א בקבלנות אבל בשכירות אסור, ובד"א בתלוש מן הקרקע אבל במחומר לקרקע בין שכירות בין קבלנות אסור, מעיר אחרת בין בתלוש בין במחומר מותר ובלבד קיבולת, א"ר אחא בשבת ובאבל הלכה כר' שמעון בן אלעזר.

1. נוסח הכותרות מכתה"י. 2. עיקר דעתו של ר"ת להחיר לבנות בשבת ע"י עכו"ם בקבלנות מובאת בתוס' שבת דף י"ז, ב' בד"ה אין נותנים וכו' וכן בתוס' עבודה זרה כ"א, ב' ובתוס' במו"ק י"ב, א'. ובקיצור בספר הישר לר"ת ס"י רצ"א ובשורית ר"ת ס"י ו'. וכאן לראשונה מופיעה התשובה בשלמותה. וס"י בכתה"י קי"א. 3. י"ז, א'. 4. י"ח, א'. 5. כ"א, ב'. 6. מו"ק י"ב, א'. 7. התוס' בשבת ובע"ז הנ"ל רמזו לזה וכתבו בזה"ל: "והא דאמרינן במו"ק י"ב, א' וכו', מוקי ר"ת התם כולי שמעתא באבלי". וכאן מבוארים הדברים בהרחבה ועיין רמב"ן בתורת האדם (נ"ו א'). 8. שבת קכ"א, א'. 9. ירושלמי שבת פ"א ה"ח הובא בתוס' שם.

יעקב אומר שאפילו כלי הנעשה לצורך ישראל מותר, וארון וקבר היינו טעמא שלא יאמרו קבר זה נעשה באיסור בשביל ישראל, אבל לאחר¹⁶ היה מותר, שהרי כבש הנעשה לישראל אינו אסור עולמית אפילו לעצמו, מדלא קתני ואם בשבילו לא ירד בו עולמית. וההיא אפדנא אינו קשה כלום, כי שם סייע עבדו של מר זוטרא, כי יש ספרים דגרסי הכי עבדו סייע בהדיהו¹⁷.

[ב] דין קיבולת

וששאלתם¹⁸ ישראל שהשכיר פועלים קודם הרגל לבנות לו בניין, והתחילו לבנותו קודם י"ט ולא הספיקו לגמור, מהו שיגמרו ביו"ט או אפילו במועד, לפי שאינן רוצין ליבטל. ואם לא עכשיו לא יגמרו ודבר אבד הוא. כך דעתי נוטה שאסור לגמור במועד, דא' מר¹⁹ מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור, דהיינו גוי שקיבל מלאכה מישראל קודם הרגל, בתוך התחום אסור, דכי אזלי בני אותה העיר וחזו גוי דעביד עיבדתי' ביו"ט אמרי' האי ישר' יהיב שכירותא ביומא טבא, [הגה"ה: ולא ידעו דקיבלהי גוי מקודם הרגל, ומשמ' דכי אסר שמואל כגון מלאכה ידועה שהיא של ישראל], אבל חוץ לתחום מותר. [דהוי' מקום דאין ישראל הולכין שם ביו"ט, ואמ' רב פפא ואי איכ' מתא דישיר' דרין ויכלו ישראל למיזל תמן אסור(י), ומסקנא דבחולו של מועד דשכיחי אינשי ואזלי מדוכתא לדוכת' אפילו

ורש"י¹⁰ אסר אף בקבלנות, ומייתי ראייה מהא דמו"ק¹¹ משום דכי אזלי בני אותה העיר וחזו לגוי עביד עבידתיה ביו"ט נפיק מיניה חורבא, דלא ידעי דגוי קבליה מקודם יו"ט, ופירש נמי דוקא רחוק מן העיר אבל חוץ לתחום שרי ביו"ט, דלאו ידועה דשל ישראל היא, דאין רגילים לבא שם, ובחולו של מועד אפילו חוץ לתחום אסור, דשכיחי אינשי דאזלי ממקום למקום, ור"ת מפרש כולה באבל כדפרישית¹².

★

כך הורה רבנו יצחק בר אשר הלוי מ"כ¹³ מלאכה הנעשית לישראל ע"י גוי משל ישראל בשבת, כגון שנתן לו עצים ועשה מהן כלים מטוה ועשה יריעה אבנים ועצים לעשות בית, כגון אלו אם עשאן גוי בתוך התחום בשבת אסורה לעולם מההיא¹⁴ דאפדנא דמועד קטן דמר זוטרא בפרק מי שהפך, ומההוא דעשה לו ארון וחפר לו קבר בפרק שואל בשבת¹⁵ אם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. אבל אם נתן עורות לעבדן כלים לכווס אינו עשית דבר מעיקרו אלא תיקונו, מותר בכדי שיעשו, וכן מלאכה כגון בתים או כלים שעשה גוי לישראל הכל משל גוי ואין ישראל מסייע לו בכלום, כגון שקצץ עמו לעשותם בכך וכך ימים אע"פ שהיא מלאכה שלמה מותרת, לפי שאינה נקראת על שם ישראל, שאם ירצה הנכרי יעכבנה לעצמו ויעשה לו אחרת מה שאין כן כשישראל נותן לו העצים הברזל והסיד. ורבינו

10. לפנינו ברש"י ליתא, אולם ברש"י שכר"ף נמצא. והרא"ש מו"ק שם סי' ד' והריטב"א מו"ק שם ברי"ה אמר שמואל הביאו דעת הרש"י. 11. שם. 12. הסכמת כל גדולי הפוסקים כרש"י והרא"ה, ודלא כר"ת, דקבלנות ע"י עכרים אסור, עיין בב"י סי' רמ"ד, ובביאור הלכה שם ד"ה או לקצור. וכתבו החוס' בשבת הגל' ח"ל: "ודעת עצמו נמי כשבנה את ביתו לא סמך על תשובתו ולא רצה להתיר" ע"כ. 13. תשובה זו מובאת בקיצור בספר הישר לר"ת בסי' רצ"א ושם נתיחסה לר"ל וכאן ע"פ הכת"י היא תשובת הריצב"א. 14. כחנת הראיה, מהא דאיתא התם (י"ב, א') מר זוטרא בנו ליה נכרים וכו' איקלעו ר' ספרא ור' התא ולא עיילו בההוא אפדנא, ואיכא דאמרי דהוא עצמו לא על בגדיה, חזינן דאסור. 15. שבת קנ"א, ב'. 16. נראה דצ"ל: דבר אחר. ועי' במשך חכמה פרשת ואחנן ברי"ה ובוזה יתפרש וכו', ביאור ע"ז. 17. עי' ר"ח מו"ק שם. 18. מובא בספר הישר לר"ת סי' תקפ"ח. 19. מו"ק י"ב א'.

אמר חדא ולא פליגי, וכולהו כנהרדעי קיימי דאמרי חיה שלשה שבועה שלשים ואי קסברי לה כנהרדעי היה מתישב אם היינו אומרים דכולהו בעינן מעת לעת, ונוקי האי עובדא תוך שבועה של מעת לעת.

אבל כל זה נראה דוחק, אלא על ידי גוי איירי כמו שפירש רש"י ור"ח, ודוקא לצורך אימיה שרי אבל לצורך עצמו לחודיה לא והא דקאמר התם לעיל באידך ינוקא דאישתפיך חמימי וא"ל רבא נייתי ליה חמימי מגו ביתא, ומוקי לה על ידי גוי ובחצר שלא עירבו ודאי איסורא דרבנן שרי על ידי גוי משום מצות מילה, אבל איסורא דאורייתא כגון להחם חמים אסור.

ומי' בה"ג²⁶ משמע דאפילו איסורא דאורייתא שרי על ידי גוי לצורך מילה, שפירשו דנימרו ליה לגוי דנייתו מגו ביתא אפילו דרך רשות הרבים, ויש לפרש לפי דבריהם דהאי עובדא לצורך מילה אבל לעובדא בתראה דהוה לאחר המילה, ולאחר שלשה שכבר נתפא הולד היטב, וכמו שפירש בקונטרס דנחים ליה גוי אגב אימיה, ואת"ל דנחים ליה גוי²⁷ אפילו ישראל נוקמה קודם מילה ולא ביום מילה. אלא קודם לכן תוך שבועה של חיה שמחללים עליה את השבת אם אמרה צריכה אני. ויש רוצים להחיד מתוך כך לומר לגוי להביא ספר בשבת דרך רשות הרבים כדי ללמוד בו, כי היכי דשרי התם משום מצוה. ואומר רבי²⁸ דלא דמי דדוקא

חוץ לתחום אסור, ואמרי²⁰ מר זוטרא בריה דרב נתן בנו ליה אפרנא במועד ומקבלו קיבולת חוץ לתחום, איקלעו רב ורב ספרא ורב הונא ולא (עיל) [עילול] וכו'.

[ג] אמירה לגוי שבות

בפ"ק²¹ דגיטין הקונה שדה בסוריא, מסקינן דכותבים עליו אונז אפי' בשבת, אע"ג דאמירה לגוי שבות, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו, משום מצוה אחרת לא היו מתירים אמירה לגוי במלאכה דאורייתא, כדמוכח בעירובין בפרק הדר²² גבי ההוא ינוקא אישתפיך חמימי אתו לקמיה דרבא אמר להו נישיליה לאימיה נחיימו לה אי צריכה, וההוא ינוקא אגב אימיה ייהנה. ולכאורה ביום המילה היה, שהיו צריכים לחמין למולו וקודם המילה, ולאחר המילה²³ מסוכן הוא ובלאו אימיה שרי לחלל עליו שבת, ועל ידי גוי (ד)דוקא היה מתיר רבא כדפרשי' התם הקונטרס, וכן ר"ח, כדמוכח בפרק מפני²⁴ דחיה משבעה ועד ל' אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין לה ע"י ארמאי. ואע"פ שיש לדחות. דבסוף מפני²⁵ אמרינן עד מתי פתיחת הקבר אכ"י משמיה דרב יהודה אומר שבועה ואמרי לה ל'. ומצי למימר דרבא לטעמיה כדאמר לה שלשים ולחלל עליה שבת קאמר ופליגי אהדדי, וסבר לה רבא כמר זוטרא דמתני לעיל נסתם הקבר אמרה צריכה אני מחללים עליה את השבת. אין נראה כלל לומר כן, אלא מר אמר חדא ומר

20. שם. 21. קטע זה הוא מאחד מבעלי התוס', וסימנו בכתב"י ק"א. והם דברי התוס' גיטין דף ח' ב' ד"ה אע"ג ותוס' בב"ק דף פ', ב' ד"ה כותבים. וכאן לפנינו באים הדברים בשנינו ובתוספת ראיא כדלהלן. 22. עירובין ט"ז, א'. 23. נראה דצ"ל: דאי לאחר. וכן הוא הלשון בתוס' גיטין הנ"ל. 24. שבת קכ"ט, א'. 25. שם. 26. בה"ג מק"צ עמ' 101. 27. יתכן דצריך להיות: היינו. וכן הגירסא באור זרוע הלכות שבת סי' פ"ה. 28. נראה דזהו הר"י שבתוס' הנ"ל, עיי"ש. 29. מנחות ס"ד, א'. והנה התוס' הנ"ל לא הביא ראיא זו כלל, רק הראיה מחולק ט"ו, ב', המבשל לחולה בשבת אסור לכריא גזירה וכו', חזינן דאסור להרבות לקטן. ואולי דחו ראיתם זו, [ע"י מהרש"א שם]. ולפנינו רא"י חדשה מגמ' מנחות, שהתוס' לא הביאוה, אך עיין שם בר"ן (ט', ב'), מרפי הרי"ף) משי"כ בשם הרשב"א.

ההיא נמי שרי, משום דאיכא מצות שמחת יו"ט לפיכך התיירו לו להרבות.

[ד] אהל ארעי בשבת

פירשו רבותי³³ אהל(י) ארעי אסור למעלה בגג אבל מצד כותל שרי. לפי פירוש שפירש רבנו [שלמה]³⁴ פקק החלון כגון ארובות שבגג. ובסוכה פ"ק³⁵ פירש פירשו סדן וכי היאך הביאום, ול"ג ולכתחילה מי שרי ומדכולי עלמא כו'³⁶ משום דקסבר דאין אהל אלא דרך גג. ובפרק כל גגות³⁷ גבי גגודו ליה גלימא וקפיד רב, ופירש טעמא דקפיד משום דאסור להביאו, ואינו רוצה לפרש משום אהל ארעי דקסבר דמן הצד כולי עלמא מודו דשרי, וליתא לפירושה, דהא שרי לאתויי דרך מלבוש, וכולה ליתא דאהל מן הצד הוי אהל דלא מצינו עיקר מחלוקתן של רבי אליעזר ורבנן כי אם בתוספת של צל מן הכותל ולא בתוספת של גג כגון בפקק החלון שהוא מן הצד. וחדא היא בין מן הצד בין מלמעלה היכא דההיא מן הצד משויא ליה רשותא או סוכה³⁸. מדפריך³⁹ אתחולין את המשמרת השתא אוסופי אהל ארעי לא מוספינן, ופריך מפקק דמשמע מן הצד אמשמרת ש"מ. ועוד מדפריך במסכת סוכה⁴⁰ וליפשט ליה מדיליה דתנן פקק החלון וכו' ורבנן מתירין להוסיף על אהל(י) ארעי בין מן הצד בין מלמעלה, כדאמרינן בעירובין⁴¹ הנהו דכרי דהוו ליה לרב

משום מילה דהיא גופיא דחיא שבת התיר אמירה לגר, אבל משום מצוה אחרת אפילו בכרמלית דרבנן אין אומרים לגר ועושה. ובשמעתא דשרינן לגר לאמר לכתוב עליו אונן, היינו דוקא משום ישוב ארץ ישראל.

ונראה דלא יתכן לומר כלל דנחים ליה על ידי ישראל דאע"ג דצריכין היום ומחללין עליה את השבת, מ"מ אסור להרבות בשביל הקטן, מאחר דאין מחללין עליו את השבת, דהא במנחות בפרק ר' ישמעאל²⁹ דבעי רבא חולה שאמדרוהו לשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת הי מינייהו מייתנין, שתיים מייתנין. משמע דהא פשיטא ליה דאם שתיים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחד דשתיים מייתי ולא שלש, אלמא אסור להרבות אפילו במקום שאין מרבה המלאכה. ועוד אמרינן להדיא בפ"ק דחולין³⁰ המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו, אבל אי על ידי גוי קאמר נחא, דעל ידי גוי שרי להרבות, א"נ דוקא לצורך מילה דמצוה הוא דשרי אבל לצורך דבר אחר אפילו על ידי גוי אסור להרבות. והא דתני בפ"ב דביצה³¹ לא יחם אדם חמין לזגליו אלא א"כ ראויין לשתייה, משמע דכי חזו לשתייה שרי להרבות בשביל רגליו. ואמרינן נמי בגמ'³² ממלא[ה] אשה קדרה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת ממלא נחתום חבית מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד,

30. ט"ז, ב'. 31. כ"א, ב'. 32. ביצה י"ז, א'. 33. פסק זה של ר"ת ברין אהל ארעי בכתה"י סימנו ק"ח, וכתוב שם שנעתק מספר הישר שנכתב לפני ר"ת. ובספר הישר לר"ת ס"י רכ"ז באו חלקים מתוך קטע זה ובמשוּבש עיי'ש וכאן לפנינו לראשונה פסק זה בשלמות ובהרחבה. ועיקר הפסק דאהל ארעי אסור רק מלמעלה אבל מן הצד שרי, הם דברי התוס' שבת דף קכ"ה, ב' ד"ה הכל מודים וכן בתוס' עירובין מ"ד, ב' וסוכה ט"ז, ב'. 34. רש"י שבת-קכ"ה, ב' ד"ה שאין עושים. 35. ט"ז, ב' ברש"י ד"ה מהיכן הביאום. 36. נראה דצ"ל: והא כולי עלמא וכו'. ודומה לזה גיר' הגמ' עירובין פ"ו, ב' והא הכל מודים וכו' עיי'ש. 37. עירובין צ"ד ע"א. 38. כותנתו, דהיכא שהמחיצה מן הצד מתרת רשות או סוכה, כגון סוכה שהיו לה רק ב' דפנות ועשה מחיצת ארעי לדופן הג' חשוכה המחיצה כבניין ואסור, דעל ידה נחשרה הסוכה. וכן כשמרתת אותה המחיצה לטלטל במקום שאסור חשיבה המחיצה בניין ואסור. 39. שבת קל"ז, ב' ובתוס' שם ד"ה דרבי אליעזר. 40. כ"ז, ב'. 41. ק"ב, א'.

(וחדא) [דאמר] רב שמואל בר יהודה וכן תני שילא מת המוטל בחמה באים שני בני אדם ויושבים בצידו חם להם מלמעלה זה מביא מיטתו וכו' חם להם מלמטה מביאין מחצלות וכורכין על גביהן זה זוקף מיטתו וזה זוקף מיטתו ונשמט, דכיון דחם להם מותר לתת בגד על ראשו. ע"כ מס"ה שנכתב לפני ר"ת⁴⁷.

[ה] דין סחיטה

סחיטה⁴⁸ נ"ל דתרי גזוני סחיטה נינהו, חד סחיטה משום מפרק דהוי תולדה דדש, כההיא דסחיטת זיתים וענבים זכבשום בחבית שנשברה⁴⁹. וההיא דספוג שאין לו בית אחיזה דאין מקנחין בו במשנה פרק נוטלים⁵⁰. ויש סחיטה שיש בה גם משום ליבון, ההיא דיש בה משום ליבון אסורה בכל מקום ליבון כגון בגד צמר [נ]פשתיים ודברים שיש בהן ליבון, ודוקא מים אבל יין ושמן לא, כדאמרין בפרק המביא⁵¹ כדי יין דדרו באכפא ליפרוס סודרא. דלמא מיטמיש במיא ואתי לידי סחיטה ש"מ דביין ושמן לא קפדינן אסחיטת ליבון אלא במים קפדינן. והדא דאמרין [בס"פ ח' שרצים⁵² ובהל' שליש' דכתובות] ההיא מסוכריא דנוייתא אסור להדוקא ביומא טבא, לאו משום סחיטה, דא"כ היה לו לפרש משום סחיטה כדמפרש בשילהי תולין⁵³ לא להדוק איניש אודרא מפומא דאשישא דילמא אתי לידי סחיטה, אלא ה"פ דילמא מיבטיל ליה ומשוי ליה דופן⁵⁴ כדאמר בשילהי כל הכלים⁵⁵ האבן שבקירוריה כיון דהדקה שויא דופן

הונא כיממא בעו טולא וכלילא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב א"ל זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח. למחר מוסיף על אהל(י) ארעי ושפיר דמי, אלמא מן הצד שייך אהל. ואית דאמרי בערובין⁴² אלא הא והא רבנן ולא קשיא כאן בדופן שלישי כאן בדופן רביעי. ומאי שנא והא בלמעלה אמרין זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח, אלמא בדשייר בה טפח סגי ליה דכל השאר הוי מוסיף על אהל(י) ארעי. וה"נ בדופן שלישי הוי מוסיף על אהל(י) ארעי ובשתי מחיצות הוי רשות היחיד ואהל ומאי שנא.

ומתרג' ר' דבכל דבר שהוא צריך כגון דופן שלישי ומשוי ליה (רובה) [סוכה] חשיב כאותו טפח שצריך להניח. אבל דבר שהוא לצורך הצל אם כבר עשה הצל מותר. דלא חשיב אלא כתוספת אהל מלמעלה (לבד) [לכן] צריך לעשות טפח מבעוד יום ואז הוי השאר מוסיף. אבל דופן שלישי שאי אפשר לעשות סוכה בלא הוא הוי כעושה אהל לכתחילה. ובדופן רביעי שאינו אלא מפני תיקון הצל הוי כמוסיף כדפרישית לעיל וכן מוכיח בפרק כיצד משתתפין⁴³ ובפ"ק דסוכה⁴⁴ פרסו סדינים כו' והא אין עושים כו' [דכיון דהוילון צריך לבטל רשות אסור]⁴⁵ ולא דמי לנגידא גלימא דשרי שמואל בכל גגות, דההיא לא הוי צריך אלא לצל ולא לאכשורי מידי דלשמואל מטלטלי עד עיקר מחיצה. (גרע) [תדע] דלרב דאסר לטלטל אסר למיגד וכההיא דרב הונא ובפקק החלון. וההיא דפרק כירה⁴⁶ לא קשיא אע"ג דלא היא אלא לצל.

42. מ"ד, א'. 43. עירובין פ"ו, ב'. 44. ט"ז, ב'. 45. וכן היא הגיר' בספר הישר שם. 46. שבת מ"ג, ב'. 47. כדעת ר"ת כחבו גם הרא"ש והר"ן וש"פ וכן פסק בשו"ע שט"ו סעיף א'. 48. דעת ר"ת וסיעתו הרשב"א הרב המגיד ועוד, הובא בתוס' כתובות דף ר', א' ד"ה האי מסוכרייתא ושבת קי"א, א'. וכן בספר הישר לר"ת תשובה רכ"ט. ושם יש דילוגים ושיבושים, ולפינו בכתה"י הדברים ברורים ושלמים. 49. שבת קמ"ה, א'. 50. שם קמ"ג, א'. 51. ביצה ל', א'. 52. הקטע הממוסגר נמצא בכתה"י אחרי המילה "סודרא". והועבר למקומו ע"י המהדיר. 53. שבת קי"א, ועיין מש"כ בתוס' קי"א, ד"ה מסוכרייתא. 54. שבת קמ"א, א'. 55. כתנתו דהאיסור להדוקי סוכרייתא דנוייתא הוא משום בונה ולא סוחט. וכן הביא הרשב"א שבת קי"א, א' מספר הישר לר"ת. 56. שבת קמ"א, א'.

גבי ספוג שאין לו בית אחיזה דאמ' הוי פסיק רישיה ולא ימות, ולא דמי דהתם ודאי ספוג נסחט שבלע יותר מדידי(י), אבל הכא לא כדאמרינן לא ליהדיק איניש אודרא אפומא דאשישא דילמא אחי לדי סחיטה, אבל סחיטה ודאי ליכא.

ועוד נ"ל מההיא דאמרינן בפ' חבית⁶¹ מי שנשרו כליו במים, דאמרינן התם⁶² המנער טליתו בשבת חייב חטאת. ומפרשינ' ל' במנערה מן המים דסחיטתו וניעור מימיו משוי ליה מנא בחדתי ובאוכמי. והיכא דקפיד, אבל לא קפיד שרי אפי' לכתחילה. תדע דמפרש הא שמעתא גבי מי שנשרו כליו במים, ובשילהי שמעתא האמר הא איכא טלא עליה חזייה דהוה קא מהסס א"ל נפוך שדי אנן לא קפדינן. מכלל דבמיא קמיירי. ואפי' לרבותינו⁶³ דמפרשי בעפר וטיט מ"מ מתורת שרית מים לא מפקי' לה דהא טלא קאמר וכיון דלא קפיד שרייה לכתחילה. ויש דברים דשרייתן כיבוסן, כגון הני דבני כיבוס וליבון כדפרי' לעיל, אבל בבגד שמלבנין אותו אין שרייתן כיבוסן אפילו ע"י מים, שהרי מעשים בכל יום שאנו מקנחין ידים לאחר נטילה במטפחות וסדינין ומפות בשבתות וימים טובים. וכן אשה מערמת וטובלת⁶⁴ בבגדיה דאינן אלא מקלקלין ומטנפין כיון דאורחיהו בליבון. ותנ' בשילהי פ' חבית⁶⁵ מסתפג באלותתיה ומניחה בחלון ולא ימסרנה לאולירין אלמא כל דבר שכוונתו לטנף וללכלך אין שם איסור ליבון, ומשום סחיטה דמשום מפרק נמי ליכא כדפרישית וכן עור וכיוצא בו אמרינן בזבחים⁶⁶ דשרייתו לאו כיבוסו אלא א"כ יכבסו כדמפרש התם. עכ"ל ש"ת בס"ה⁶⁷.

לקירויא. ותו אמרינן בפרק תולין⁶⁷ מסננין את היין בסודרין, דכיון דיין הוא לא למסחט אתי, ולא חזי למילבש שהרי נשרה ביין. ואיתא ריחא וחזותא, וההוא דפרס דיסתודר עילוי כובא ואנח נטלא עליוה והכביד ונשרה במים לפיכך אסור בריש במה טומנין⁶⁸. והאי דפריך ליה התם מאי שנא מפרונקא, התם לא קפיד עליה דיין או שמן או שכר הוא ומטניף לא קפיד אבל הכא במיא קפיד. ותו דאמרינן בענין מפנין⁶⁹ מביאה בשערה גבי שמן ופריך הא איכא סחיטה דתולדה דדש היא, וקסבר האי דפריך הכי דשיער בולע. ומפרק פרוקי טובא ושני ליה רבא דאין סחיטה בשיער. וכן גבי מטפחות ביומא בפרק בתרא⁶⁰ וקאמר התם הא איפכא אמרת לן ואותבינא לך סחיטה, ומשום מפרק ומלבן.

ומכל הני שמעינן דסחיטה שאין בה ליבון אינה אלא משום מפרק גרידה בהנהו חייב משום מפרק דהוי תולדה דדש. ואיכא נמי סחיטה דאית בה גם משום ליבון. וכי אסרינן ההיא דלית בה משום ליבון אלא משום מפרק גרידא בהנהו מילי דמתכרין אדם לסוחטו וקפיד עליהן על שאינו נסחט, כגון גבי ספוג שרוצה בסחיטתו כדי לספוג משקין אחרין. וכן גבי שער גבי יולדת לפי סברת המקשה דקסבר יש סחיטה בשיער. וכן גבי אודרא אפומא דאשישא, יש לפרש שרוצה בסחיטתו. אבל גבי סודרין שמסננין בהן יין וגבי סודרין הנתונים על כדי יין ושמן דאינו חושש בסחיטתו שרי לשרותו, דליכא למיחש לסחיטתן. וכן לתת הכרזא שיש בה נעורת בתוך חביות שלנו דאינו חושש בסחיטתו שריא. וא"ת אי אפשר שלא יסחוט כדאמרינן

57. שבת קל"ט, ב'. 58. שבת מ"ח, א'. 59. שם קכ"ח, ב'. 60. יומא ע"ח, א'. 61. שם קמ"ו, ב'.

62. שם קמ"ו, א'. 63. רש"י שם ד"ה המנער. רע"י תוס' שם. 64. ביצה י"ח, א', ובתוס' שם ד"ה מערמת.

65. שבת קמ"ו, ב'. 66. צ"ד, ב'. 67. עיין עוד בביאור"ל סי' ש"כ ד"ה יש מי שמחיר.

[ו] על שקדים כתושים

[ח] נר של אבטלה אם מותר

שאלו⁶⁸ את הר"י על שקדים כתושים אם מותר לסנן אותם לחולה בשבת, והשיב שג"ה התיר כמו (שירקא) [שירקא] טו"א שפר"ח בפ' ח' שרצים⁶⁹ מי האבטיח שמסננין אותו, וקאמר התם זעירי לטעמיה דאמר נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, ומפרש טעמא כיון דמישתתה הכי לאו מידי קעביד, ומי שקדים נמי יש שותין בלא סינון, ומ"מ לא התיר אלא ע"י גרים, דיש לחלק בענייני סינון דאמ' בפ' אם לא הביא⁷⁰ אם לא שחק סמנין מערב יום טוב אין מסננין את החרדל במסנתת שלו, ושמא הא דמ"א להא⁷¹.

גרסינן בירושלמי פרק אין משילין⁷² מהו להדליק נר של אבטלה ביום טוב. חזקיה אמר אסור, מתני' פליגא אחזקיה לא תבערו אש ביום השבת אבל אתה מבעיר ביו"ט, אין תימר בדברים שיש בהן אוכל נפש אנן קיימין. הכתיב אך אשר יאכל לכל נפש, אלא כן אנן קיימין בנר של אבטלה, א"ר אבינא תני ב"ש אוסרין וב"ה מתירין, רבי נחום בעא קומי ר' א"ל ואת לא תאסור ולא תשרי ע"כ לשון אב"י העוזי בפרק קמא דיו"ט⁷³ ומן הירושלמי דבני אדם הלומדים בלילי יו"ט דמותר להדליק הנר לצורך לימוד, דאין לך מצוה גדולה מזו⁷⁴.

[ז] טחינה בריחיים של כומרים

[ט] תקון מנעלים ביום טוב

אומר ר"ת⁷² מה שאנו טוחנין בריחיים של כומרים ואופין בתנורין הוא היתר גמור, חדא שאנו עושין בשכר, ועוד שאפילו בחנם ובטובה שיחזיק להם שרי דלא אסיר אלא היכא שהתנור והריחיים בבית ע"ז עצמה אבל אינו בבית ע"ז עצמה מותר. והא דאמרין⁷³ אין הולכים ליריד של גרים מפני שנותנין מכס לע"ז התם הוא דאסור מפני שעושין מן המכס צורכי ע"ז, אבל הכא ממה שאנו עושין ונותנין להם אין עושין ממנו צורכי ע"ז, אלא להוצאת כומרין עצמן הוא וכה"ג אמרי' בפרק בן סורר ומורה⁷⁴ והא אסתר פרהסיא הואי, ומשני רבא, להנאת עצמו שאני⁷⁵.

ריב"א⁷⁹ אסור לתקן מנעלים בחולו של מועד, מההיא דס"פ מקום שנהגו⁸⁰ רבי מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד גומרה בי"ד וכו' עד רבי יוסי בר יהודה. אומר אף הרצענין שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהם בחולו של מועד. ודייק ריב"א דוקא עולי רגלים מותר אבל לכל אדם שנקרעו מנעליו במועד אסור. שא"כ הוה ליה למימר שכן מותר לתפור מנעלין כדאמר שכן הדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד, אלא ש"מ דאסור ואפילו להוליכו אסור כההיא דמקום שנהגו, ודפ' מי שהפך⁸¹ דאמר רבא בדיק לן רבה תנן מוליכין ומביאין כלים מבית האומן ודוק ותשכח.

68. הובא בקיצור במדרכי שבת סי' תכ"ז ובהגהות מיימוניות פ"ח משבת סי' י'. וכאן ביתר הרחבה. 69. שבת ק"ט. ועיין תוס' שם. 70. קל"ד, א'. 71. ולדינא ראה משנב"ר סי' שיי"ט סעיף ל"ד. 72. הובא בתוס' עבודה זרה מ"ד, ב' ד"ה נהנין, ובטור יו"ד סי' קמ"ג. 73. עבודה זרה י"ג, א'. 74. סוהרד"ן ע"ד, ב'. 75. כוונתו, מה דאיתא התם קאזקי (מנודת נחושת) היכי יהבתן להו, ומשני הנאת עצמן שרי. וכן הוא בתוס' בעבודה זרה שם. 76. ביצה פ"ה ה"ב, והוא נר שעושים אותו שלא לצורך גופו או צורך יו"ט כלל אלא לאיזה צורך כגון להראות עושרו ופזרנותו, עי' מאיר ביצה י"ב. 77. ראבי"ה ח"ג סי' תשל"ט. 78. וכן כתבו הרא"ש ביצה פ"ב סי' כ"ב ושו"ת הרשב"א ח"ג סי' רע"ז ועוד ראשונים וכן פסק בשו"ע סי' תקי"ד סעיף ה'. 79. פסק זה מהרי"ב הוא בכתב היד בסי' ק"ב. הובא בתוס' פסחים נ"ה, ב' ד"ה עולי רגלים ובתוס' מו"ק דף י', א' ד"ה ההדיוט. 80. פסחים נ"ה, ב'. 81. מו"ק י"ג, א' אמר רב פפא בדיק לן רבא תנן אין מביאים כלים מבית האומן וכו' עיי"ש.

כדאמר' אליבא דרבי יהודה. ברכה בפני עצמה, בתוספ' 97 ברכה בפני עצמה שנאמר כיום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך, וכת' ביום כ"ג לחדש [השביעי] שלח את העם, הא כיצד: נפטרו מבעוד יום ונטלו רשות מן המלך (ולא) [ולנו] בלילה, ובשחר חזרו ונטלו רשות.

★

לעשות לכפר בת"כ 98: ראוייה פרשה זו שתכפר עד שיחיו המתים, סליק.

[יא] ניצוד ביום טוב

נמצא בתשובות רב עמרם בר שישנא 99: דגים שניצודו ביו"ט ראשון או ענבים או תאנים שנלקטו ביו"ט ראשון, מותר לאכול אותם כלילי יו"ט שני בכדי שיעשו כביצה, בין בחג המצות ובשכבות ובסוכות, חוץ משני ימים טובים של ראש השנה, ושני ימים טובים שחל להיות בשבת ובאחד בשבת, או בערב שבת ושבת. ובהל' גדולות שלמד רב יהודאי אוסר 100 בדבר המחובר לקרקע עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו, ומיקל בדבר שאין מחובר (ה)[ש]הובא מחוץ לתחום. וכן הורה רבי יצחק הלוי 101, אבל רבי יהודה הכהן נ"ע, ורבי שלמה 102 מתירין אפילו במחובר.

★

בירושלמי 84 דוכב שפתי ישינים כמה דטעים קונדיטון. וכן בירושלמי 85 גבי ד' כוסות יוצאין בקונדיטון 86 ובמבושל 87 בין חיין בין מווגין.

★

בירושלמי 88 רבי ירמיה בשם רבי זירא נבילה סרוחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות 89, תני קטן שהוא אוכל דגן מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות 90.

[יז] פז"ר קש"ב

בפ"ק דיומא 91 פי' רבי שמרי 92 וגם הערוך 93 ורבי האי 94 רגל בפני עצמו, לענין אבילות 95, ור"ת 96 פי' דטעון לינה, כל הסוכות אין טעון לינה, ובשמיני הוה טעון לינה.

82. שלשה קטעים אלו באים בתוך כתב היד אחר פסק הריב"א והם מפסקי בעלי התוס'. 83. בתוס' ר"י הזקן קידושין דף מ', ב', הביא ירושלמי זה וכן ברא"ש וברטב"א כתובות י"ז. 84. ברכות פ"ב ה"א. 85. פסחים פ"ה ה"א. 86. יין שמעורב בו דבש ופלפלין. 87. דעל ידי הבישול אינו משתנה היין לגריעותא. ועיין שולחן ערוך אורח חיים ע"ב ס' ח'. 88. ברכות פ"ג ה"ה. 89. לקריאת שמע, וממקום שכלה הריח. טור סימן ע"ט. ולתפילה עיין משנב"ר שם. 90. ואפילו לא אכל דגן אלא שיכול לאכול דגן, מרחיקין. 91. ג', א'. 92. במחזור ס' שפ"ד. 93. ערוך ערך פז"ר. 94. הובא בערוך שם. 95. וכן פירש ר' חננאל ר"ה ה. הובא בתוס' שם. 96. בתוס' שם. 97. תוספתא סוכה פ"ד ה"י. 98. צו, פרשה דמילואים הל"ז. 99. הובא ברש"י עירובין ל"ט, ב' ד"ה פסק בשם: "ותשובת הגאון יש ביד", וכרוקח ס' ש"ג. 100. בה"ג הלכות יו"ט ל"ז מובא להיתר, אבל לפני הראשונים היה דב"ג אוסר כלפנינו ע"י רש"י ביצה כ"ד, ב' ד"ה ולערב אסורים, תוס' עירובין שם, סמ"ג לאוין ס"ה, ובטור ס' תקט"ו. 101. רבו של רש"י. 102. רש"י עירובין וביצה שם. וכן דעת בעה"מ והרמב"ן במלחמות והרשב"א בח' לעירובין והריטב"א, והר"מ כתב שכן דעת הרמב"ם, ועיין בביאור הלכה תקט"ו ד"ה ויש.

[יב] קיבול תענית

כל תענית דלא קיבלה מאתמול לא שמייה תענית, ודמי למפוחא מלי זיקא, ואמר שמואל מקבלו בתפילת המנחה, ורב יוסף אמר כוותי' דשמואל מסתברא¹⁰³. ואותם שלא קבלו מאתמול נראה שלא הפסידו תעניתם, כיון שגמרו בליבם להתענות ולא הוציאו בפייהם. ומתפללין ענינו, דהא לענין שבועה אמרינן בשבועות¹⁰⁴ גמר בליבו ואע"פ שלא הוציא בשפתיו אי לאו דכתיב לבטא בשפתים, וגבי נדר כתיב כל נדיב לב וגמרין מיניה כל עניני נדר, ואע"ג דהתם לא גמרין שבועה מנדיב לב, וכן אומר הר"י. וכבר שאל לרבנו תם¹⁰⁵ אם הפסיד תעניתו, והשיב לו שהתענית יפה ואפילו לא עלה בדעתו אתמול להתענות תענית עד שהחשיך מועיל התענית.

★

ירושלמי פרק סדר תעניות בתרא¹⁰⁶ רבי אלעזר עבד תענית ולא נחת מיטרא ועבד רבי עקיבא תענית ונחת מיטרא, על אמר קדמוהון, משל למה"ד למלך שהיו לו שתי בנות אחת חצופה ואחת כשירה, כיון דהואי חציפת עללא קמיה הוה (אלה) [אמר] יהבון לה מה דהיא בעת, כיון דהוה כשירתא עיילא קומאי מאריך רוחיה עימה כדי שישמע שועתא.

★

ירושלמי פרק אלו מציאות¹⁰⁷ רבי חנינא הוה מישתעי הדין עובדא רבנן סביא זבנן חדא כריא דחטין מן איסרטוס, ואשכחן בה

חדא צורה דיניר וחזרונה לסוף אמרין ברוך אנן[לההון דיהודאי, ע"כ.

★

בן עזאי¹⁰⁸ דברים שקולים זה בזה חכמה יראה ענוה. ותימא¹⁰⁹ דרדש בירושלמי מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייא אלמא ענוה עדיפא. ויש לאמר דשקולין לאו דוקא אלא שאין שוות כלום זו בלא זו שחכמה בלא יראה אינה כלום וכן ענוה, גו"ר ארי"ה.

[יג] יחיד שקיבל עליו תענית

יחיד¹¹⁰ שקיבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה, ואירע ט' באב בשני כיצד הוא עושה, לסעוד פעמים אי אפשר מפני נדרו אלא סועד פעם אחת טרם יבוא השמש, דקיימא לן¹¹¹ הילכתא כמאן דאמר מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפילת ענינו ומתפלל תפילת המנחה, ואחר כך סועד. ואע"ג דאמרין כל תענית (שלא קבלה עליו מאתמול, פירוש) שלא שקעה עליו החמה לא שמייה תענית. ה"מ בשאר תעניות, אבל בערב ט' באב ובערב יום הכיפורים שאי אפשר להשלים מתענה לשעות ואחר כך סועד¹¹².

[יד] תשובת רבנו שמשון¹¹³ אם

מותר לאכול בשר

וששאלתם מהו לאכול בשר מי"ז בתמוז עד ט' באב, נראה שאין בדבר לאסור ולהתיר

103. תענית י"ב, א'. 104. כ"ז ב'. 105. תשובת ר"ת הובא בתוס' עבודה זרה ל"ד. ד"ה מתענין: מעשה בא לפני ר"ת באחד שעשה הרבה תעניות ולא קבלם מאתמול ואר"ת כי לא הפסיד תעניותיו וכו'. 106. ירושלמי תענית פ"ג ה"ד. 107. ה"ה. 108. במס' דרך ארץ פרק ד'. 109. כן הקשו התוס' ביבמות ק"ג. ד"ה המסוללים. ועיין באור זרוע בהקדמה או"מ"ד. 110. עיקר תשובה זו מובאת באור"ח ח"ב הל' תשעה באב סי' תט"ז ובתורת מדרשן סי' ער"ה בשם תשו' הרא"ש. 111. תענית י"א, ב' ובתורה לן. 112. וכן פסק הרמ"א בס' תקני"ב סעיף י"א. 113. מובא בטור הל' תשעה באב תקנ"א.

ולהקל ולהחמיר אלא מנהג הוא משחרב בית המקדש ביד הקדמונים, נהגו גדולי הדור בכך משום שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה¹¹⁴, אבל בתלמוד¹¹⁶ אינו מפורש זולת ערב ט' באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. ואימתי בזמן שחל ט' באב בחול ובסעודה שהוא מפסיק בה.

אבל בירושלמי¹¹⁶ מפורש שלא לשתות יין מראש חדש אב עד התענית, דאמר רב זעירא נשייא דנהיגי דלא למשתי חמר מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה, מה טעם כי השתות יהרסון וא"ר יוחנן כל הדברים מנהג ואתם כיון שנהגו אבותיכם כדבר הזה אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפשי ע"כ לשונו.

[טו] נחמינו

נחמינו¹¹⁷ בפרקי דרבי אליעזר¹¹⁸ ר' יהודה אומר הקב"ה שימר שבת הראשונה בעליותם ואדם בתחתונים, והיה יום שבת משמרו מכל רע ומנחמו מכל רעתו, שני¹¹⁹ ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי לפיכך קבעו נחמינו בשבת.

[טז] מנהג להתענות ערב ראש השנה

ומנהג להתענות ערב ראש השנה¹²⁰ דאמרינן בפסיקתא מתענין ערב ראש השנה לקיים מה שנאמר לפני ה' אלקיכם תטהרו. משל למלך שסרחא עליו מדינה ובא לדונה, יצאו הגדולים לקראתו אמר המלך בשבילכם אניח מחצה, כשקרב לעיר חצי מיל יצאו בני

העיר לקראתו אמר עדיין [לא] אכפר בשבילכם, כשבא פתח העיר יצאו לקראתו אנשים ונשים אמר המלך בשבילכם אכפר הכל. ומנהג כשר הוא להתענות בערב ראש השנה, ואמרינן בירושלמי פ"ב דתענית¹²¹ א"ר יוחנן אמש הייתי יושב ושונה מעשה שגזרו תענית בחנוכה בלוד ואמרו עליו על ר' אליעזר שסיפר ועל ר' יהוש' שרחץ אמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם ואת אמר בטלה מגילת תענית. אמר ר' אבא אע"ג דאת אמר בטלה מגילת תענית חנוכה ופורים לא בטלו, מלהון דרבנן אמרינן בטלה מגילת תענית, ר' יתתן ציים כל ערובא דריש שתא, ר' אבהו צם כל ערובא שובא, ר' זירא צם תלת מאון צומין ואית דאמרינן תשע מאון ולא חש לה למגילת תענית. ר' יעקב בר אבא מפקד לספריא אי אתת איתא משאלונכן אמרינן לה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חודשים וחנוכה ופורים, ע"כ ירושלמי.

[יז] סעודה המפסקת בערב תשעה

באב

נכתב רב שרירא גאון¹²² כל תלמידי חכמים שבארץ ישראל נהגינן בערב ט' באב בסעודה המפסקת שלא להסב אלא כל אחד ואחד יושב לבדו¹²³ וכל אחד מברך לעצמו ואין מזמנין בברכת המזון¹²⁴. לפי שדומה להם כמו שמתו מוטל לפניו, וכך עושין תלמידי חכמים וותיקים בכל ארץ גלותם. ע"כ לשונו. ואני ראיתי אנשי מעשה שרגילין ערב ט' באב לתת אפר תחת פאר במקום תפלין.

114. תענית ל' ב'. 115. תענית כ"ו, ב'. 116. פסחים פ"ד ה"א. 117. ברכות מ"ח, ב'. 118. פרק כ"א. 119. תהילים צ"ד י"ט. 120. בכתה"ב בסי' קי"ז. טור סי' תקפ"א בשם מנהג אשכנז על סמך מדרש ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' עי"ש, וכאן מביא מפסיקתא וקרא פ"ל. 121. הי"ב. 122. הובא בטור אורח סי' תקנ"ב. 123. כדי שתהא הסעודה שפלה (מ"א). 124. דהסעודה לא חשובה קביעות ולכן אף אם בדיעבד ישבו ג' לא יזמנו, (משנב"ד תקנ"ב י"ט).

[יח] אשר נהגו לעשות ב' ימים

יום הכיפורים

ואשר נהגו לעשות שני ימים יום הכיפורים¹²⁵, אילמלא ראיתי הקדוש מורי הרב יהודה חסיד¹²⁶ בן הרב שמואל החסיד¹²⁷ זכר צדיקים וקדושים לברכה הייתי אומר דלא טוב

נהגו, דאמרינן בירושלמי פ"ק דחלה¹²⁸ על משנה אם השרישו קודם לעומר העומר מתירן, תמן חוששין לצומא רבא תרין יומין אמר לן רב חסדא למה אתם מכניסין עצמיכם לספק הזה חזקה שאין בית דין מתעצלין בו. אבוי דר' שמואל בר רב יצחק חש על גרמיה וצם תרין יומין ופסק כרוכיה ודמך¹²⁹.

125. כל הפיסקא באור זרוע ח"ב סוף סי' רפ"א. 126. רבנו יהודה החסיד בעל ספר חסידים. 127. ובשו"ת מהר"ם (דף קי"ג ע"ב) "רבנו שמואל הקדוש הנביא" עיי"ש. 128. הלכה א'. 129. עיין מג"א או"ח תרכ"ד ס"ז.